

Een gesprek met Anton Korteweg

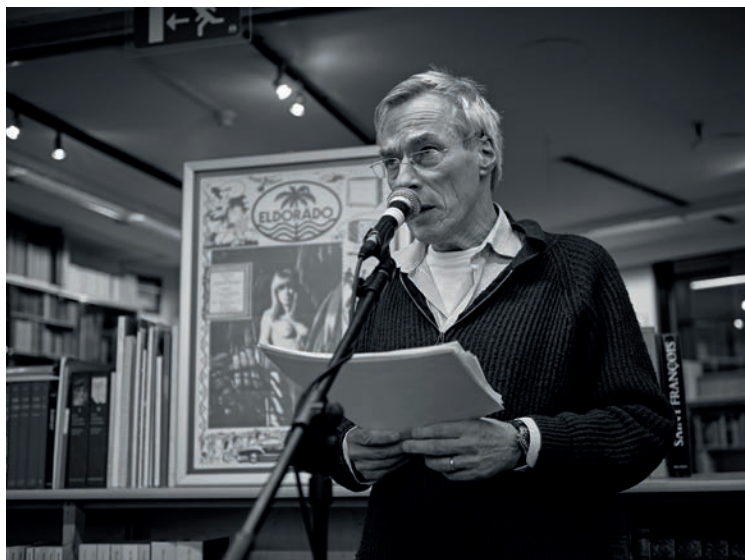
KOEN VERGEER
FOTO BIANCA SISTERMANS

In oktober 2015 verscheen *Ouderen zijn het gelukkigst*, een kloeke verzamelbundel met alle poëzie die **Anton Korteweg** publiceerde tussen zijn debuut in 1971 en nu. Zo'n zeshonderd gedichten, waaronder een twintigtal niet eerder gebundelde verzen. Ironisch, melancholisch, hilarisch, troostend pessimistisch – zo wordt Kortewegs werk vaak getypeerd. Koen Vergeer bezocht de dichter in Leiden om te vragen waar het allemaal vandaan komt.

Anton Korteweg
Ouderen zijn het gelukkigst
en alle andere gedichten
van 1971 tot nu
Meulenhoff, Amsterdam, 2015
671 p. / € 29,99

Die ironie is geen houding van mij

Anton Korteweg groeide op in Zevenbergen. Een dorp in West-Brabant, waar de bevolking overwegend katholiek is. De familie Korteweg was echter protestants. Het woord nam dus al vroeg een belangrijke plaats in.

ANTON KORTEWEG: Bij ons thuis werd vroeger tweemaal per dag uit de Bijbel gelezen, aan tafel. En dan moest je goed luisteren, want af en toe stopte mijn vader en dan vroeg hij wat het laatste woord was, om te controleren of je wel luisterde. 'Het laatste woord' was een geveugelde uitdrukking bij ons thuis. In het dorp had je nog echte godsdienstoorlogjes. Wij werden veel gepest. Dan werd ik uitgescholden voor protestantse koe en kreeg je een emmer onder je lul. Wij mochten ook niet met katholieke kinderen omgaan. Mijn opa vond Dordrecht, waar wij naar de middelbare school gingen, al een poel van zonde. Hij vond dat studeren wel mooi, maar die tien voor godsdienst leverde je toch extra geld op.

Bij mijn opa trof ik boeken van dominee Smytegelt, een bevindelijke 17e-eeuwse dominee, maar ook *Max Havelaar* van Multatuli, of *De Christenreis naar de eeuwigheid* van John Bunyan, een Schotse piëtist, die was heel populair in die kringen. Thuis kreeg ik als kind een abonnement op Boek en Plaat, de voorloper van de ECI, en mijn vader had boekjes uit de Succes-reeks, als *Hoe maak ik vrienden en bekenden*. Een oom van de andere kant, die onderwijzer was, liet bij mijn oma nog wel eens boeken achter. Daar las ik op zolder dan de dichtersomnibus van Esso of *Dichters van nu*

van D.A.M. Binnendijk. En ik heb als kind de psalmen en gezangen écht gelezen in de kerk, en die zijn hartstikke mooi, hoor! Als Maarten Biesheuvel wel eens hier is, dan gaan we ze vaak nog zingen ook: 'De steen, dien door de tempelbouwers veracht'lijk was een plaats ontzegd, is, tot verbazing der beschouwers, van God ten hoofd des hoeks gelegd.'

Het geloof speelde een grote rol, maar echt gelovig ben je er niet van geworden?

AK: Nee, ik heb het achter me gelaten. Hoewel ik in Leiden nog Belijdenis heb gedaan, maar dat was meer om mijn ouders een plezier te doen. Ik had het al eerder achter me gelaten. Achteraf vraag ik me zelfs af of ik het ooit geweest ben. Ik ben wel heel erg in die traditie opgegroeid. En van die traditie heb ik nooit helemaal afstand genomen, in die zin dat ik er de mooie dingen nog wel van inzie. Waar ik het moeilijk mee had was dat het geloof zo zonder enige relativering was. Ik heb niet voor niks nooit naar die dominee geluisterd die ons allemaal zondaars noemde. Wat ik wel mooi vond was de zegen. Dan stond de dominee hoog op de kansel: 'De Here zegene u en behoede u; de Here doe Zijn aangezicht over u lichten.' Zo'n soort formule, daarvan denk ik: ja, dat hebben we wel nodig, dat we behoed worden.

Tijdens zijn middelbareschooltijd begon Korteweg met het schrijven van gedichten. Met een hoog Lodeizen-gehalte. Glimlachend citeert hij een regel: 'Kom hier mijn lief, de maan gaat uit en zal mijn eenzaamheid vergroten.' Pas toen hij in Leiden studeerde, debuteerde hij als dichter.

AK: Ik las in die tijd poëzie van Riekus Waskowsky. *Tant pis pour le clown* en *Slechts de namen der grote drinkers leven voort*. Een beetje parlando, prozaïsch. Daarna is hij allerlei psychedelische flauwekul gaan schrijven, maar die eerste bundels zijn echt mooi. Ik las bijvoorbeeld een reeks over het oude Königsberg, met hilarische verzen, waarbij ik dacht: ja, zo kan ik het eigenlijk ook. Tijdens een van mijn liftochten had ik van een Duitse koster uit Rothenburg ob der Tauber doorslagen van een sterfregister gekregen. Korte verhaaltjes over de gestorvenen, die eindigden met een christelijke toets, wat deed denken aan die psalmen en gezangen. Daar heb ik toen gedichten van gemaakt, die hebben in *Hollands Maandblad* gestaan, en zo is het begonnen. Daarna heb ik mijn werk naar de vier grote uitgeverijen uit die tijd gestuurd. En Theo Sontrop, die toen nog bij Meulenhoff zat, was de eerste die reageerde. Dus mijn eerste bundel, *Niks geen Romantic Agony*, verscheen in 1971 bij Meulenhoff. De bundel werd goed ontvangen. Rutger Kopland schreef er een groot stuk over. En dat is goed voor beginnende dichters: dat collega's die je bewondert er iets in blijken te zien.

De eerste bundels worden gekenmerkt door een mengeling van heimwee naar een oude, verloren wereld en tegelijk het zich afzetten daartegen. Wat opvalt, nu jaren later, is dat het met de zo vaak genoemde ironie nogal meevalt.

AK: Redbad Fokkema, die dezelfde achtergrond had als ik, typeerde het destijds heel goed: de bundel is geschreven met een solidaire distantie. Zo was het. Ik nam niet echt afstand. Vol bevreemding en sympathie kijk ik terug op die wereld van vroeger. Maar ik schop niet.

Het is wel heel lang blijven hangen dat ik zo vreselijk ironisch ben. Maar die ironie is geen houding van mij. Het is niet zo dat ik me onkwetsbaar op wil stellen en daarom ironisch doe. Ironie is meer een karaktereigenschap. Het is niet iets wat je met opzet doet. Het valt niet mee om het niet te zijn als je het van jezelf bent.

Mijn ouders konden er destijds niet zo vreselijk om lachen. Niet dat ik tot de orde werd geroepen of zo, dat ook weer niet. Hoewel: in Zevenbergen wel. Ik herinner me een optreden van een jaar of twintig geleden in de Openbare Bibliotheek aldaar, waarbij ik van een paar mensen uit Zevenbergen vreselijk op mijn kop kreeg omdat ik zo negatief over mijn vader had geschreven en over het dorp. Ze zijn zelfs nog weggelopen!

Na drie bundels in vier jaar valt er ineens een stilte van zeven jaar. Toch is er geen sprake van een dichterlijke crisis. Korteweg schrijft gewoon door en publiceert in tijdschriften. Zijn nieuwe uitgever, Johan Polak, stelt een volgende bundel echter steeds uit, zodat Korteweg ten slotte terugkeert naar Meulenhoff. In diezelfde periode, hij is dan vijftig jaar, wordt Korteweg conservator (en later zelfs directeur) van het Letterkundig Museum in Den Haag. In het gedicht 'Tijdig' schrijft hij later: 'omstreeks je vijftigste, heb je je valse ideaalstelling herkend.' Veranderde er in die periode niet toch iets voor de dichter?

AK: Goethe heeft wel eens gezegd dat zijn werken 'Bruchstücke einer grossen Konfession' waren. Dat zijn natuurlijk grote woorden, en het is Goethe, dus je zult het mij niet horen zeggen, maar het zit wel dichtbij mezelf. Altijd wel. Kijk, als dichter word je altijd beschouwd als een romantisch, eenzellig, van de wereld afgewend type. Ik heb mijn dichterschap echter gecombineerd met een maatschappelijke carrière. Dat kan ook, kijk maar naar Vroman of Kopland. In het gedicht 'Tijdig' neem ik daar afstand van: je hebt dan wel alle gemakken van een vaste baan enzovoorts, écht gelukkig word je er ook weer niet van, maar wel comfortabel ongelukkig. Die 'ideaalstelling' slaat op het bohemien zijn, op het groots en meeslepend leven, dat Marsman-achtige. Ik heb

“Zo gaat het, naarmate je ouder wordt ga je steeds meer de rare dingen zien van mensen, zonder dat je je daaraan ergert.”

gekozen voor een gewoon doorsnee huiselijk leven. Ik ben daar altijd dubbelhartig in geweest, hoor. Ik weet nog wel dat ik destijds een werkbeurs heb aangevraagd en gekregen om poëzie te schrijven. Maar ik vond dat eigenlijk niet fair. Het zadelde mij op met schuldgevoelens. Ik was ook leraar en recenseerde in *Het Parool*, dus ik had het niet echt nodig. En als die nieuwe bundel niet goed was, of hij werd matig ontvangen, niet eens besproken in de *NRC* of in *Vrij Nederland*, en er werden er maar driehonderd van verkocht, dan kostte dat de gemeenschap een hoop geld. En wie heeft er dan wat aan? Daar komt dat calvinisme toch weer om de hoek kijken. Dichters vinden zichzelf vaak vreselijk belangrijk. Ze zijn wereldberoemd voor zichzelf, terwijl verder niemand ze kent. Dat is toch zo'n beetje de situatie van de moderne dichter. Ik vond dat ik mezelf dat niet aan moest doen. Ik schreef wel in de avonden en in het weekend, dat werkte ook. Begrijp me goed: ik ben niet tegen dat systeem, want er zijn dichters die je vooral voltijds aan hun gedichten moet laten werken, anders wordt het niks. Maar ik wilde mezelf die druk niet opleggen.

Vanaf de vierde bundel, *Tussen twee stilten*, in een vast ritme van eens per drie, vier jaar een bundel, wordt Korteweg meer en meer de dichter die hij nu is. Soms, wanneer hem een herdruk werd geboden, koos hij voor een bloemlezing uit zijn werk. Titels als *Geen beter leven* en *Comfortabel ongelukkig geven al aan waar Kortewegs oeuvre om draait*.

AK: Het valt mij inderdaad op dat ik al heel snel bij de thema's van het ouder worden en dood terechtkom. En het huwelijk. Het zijn vaak dingen die mensen ongemakkelijk vinden, maar ik ga niets uit de weg. Ook niet in mijn eigen relatie. Die gedichten geven altijd weer aanleiding tot vragen als wat mijn vrouw daar nu van vindt, maar dan zeg ik dat alles verzonnen is. Er zit ook die Bloemachtige achtergrond bij: het had allemaal nog veel erger kunnen zijn. Het is eigenlijk op een opgewekte manier vertellen dat het niks is.

De gedichten worden existentiëler, de anekdote gaat er langzamerhand wel uit.

Je bent eigenlijk een beschouwende dichter.

AK: Ja, dat kun je wel zeggen. En kijken. Kijken is heel belangrijk voor mij. Ik heb altijd een klein notitieboekje op zak waarin ik snel dingen kan noteren die ik waarneem. (Terwijl hij dit zegt, tovert Korteweg zo'n boekje uit zijn broekzak tevoorschijn: een minuscuul boekje met aantekeningen in een bijna onleesbaar schrift, als de registraties van een seismograaf.) Het zijn dingen die ik zie bijvoorbeeld tijdens mijn fietstochten van Leiden naar Den Haag. Ik kom dan altijd door twee tunneltjes. In het eerste tunneltje las ik: 'Astrid, I love you,' en zeven minuten later in het volgende tunneltje: 'Astrid skelethoer.' Dat is later een gedicht geworden. Gewoon een kwestie van uit je ogen kijken. Of het gedicht 'Weggaan', een van de weinige gedichten die ik snel, zonder veel variaties, geschreven heb, over een auto die in de regen wegrijdt en een plek achterlaat 'die zich van de rest van de straat onderscheidt, even nog, tot ook hij nat is en niet afzonderlijk meer bestaat. Dat is wat blijft als je weggaat.' Ik zie dat nog zo voor me, in Voorschoten, waar ik langs fietste. Dat is kijken. En daar borduur je dan op voort. Dat fietsen, dat is goed voor dichters. Je maalt je eigen gedachten op, als een soort baggermolentje komen er allerlei dingen naar je hoofd toe.

Het heeft ook wel een nadeel. Want het valt me op hoe weinig je zo onbelast kunt zien. Als je er eenmaal oog voor hebt wordt alles een beeld van iets anders. Dan zie je nooit een oude eik, want dat wordt dan een beeld van de ouderdom. Dan zie je nooit gewoon nat geworden caféstoeltjes aan het eind van het seizoen in de regen staan, want dat wordt dan een beeld van je eigen treurnis. Dat is eigenlijk jammer, dat je je daardoor altijd van alles bewust bent. Het leukste is gewoon van iets genieten dat iets is, en niet iets meer dan iets.

De laatste bundel die is opgenomen in deze dikke Korteweg, is *Waar ik nooit goed in was steeds slechter kunnen*. Een bundel die niet alleen in de titel een stuk vrolijker klinkt. In de vroegere bundels staan toch flink wat wrange gedichten, waarbij weinig te lachen valt. Zijn ouderen het gelukkigst omdat ze zich ook vrolijk kunnen maken om de wereld om hen heen?

AK: Ja, zo gaat het, naarmate je ouder wordt ga je steeds meer de rare dingen zien van mensen, zonder dat je je daaraan ergert. Je verandert het toch niet meer. Die relativering ga je wel krijgen, dat is dan weer een van de mooie dingen.